

JAKUB LICKIEWICZ

*Cechy osobowości i inteligencja emocjonalna uczniów liceum  
a profil klasy*

---

Personality traits and emotional intelligence versus the profile of the secondary school juniors class

Osobowość jako względnie stały i zwarty system składający się z dyspozycji i schematów reagowania człowieka stanowi jeden z najistotniejszych elementów regulujących jego przystosowanie się do otoczenia (Siek 1986). Stanowi również czynnik integrujący wszystkie procesy psychiczne w całość funkcjonalną, a tym samym decyduje o sprawności ich przebiegu. Badacze - w zależności od podejścia teoretycznego - podkreślają, iż dzięki osobowości ludzi cechuje stałość zachowania, inni natomiast, że jest ona podłożem różnic indywidualnych (Reykowski 1982). Różne nurty teoretyczne starały się znaleźć odpowiedź na pytanie, co warunkuje występujące między ludźmi różnice w postępowaniu i wyborach życiowych. Praktycy docenili zalety psychologii różnic indywidualnych, próbując odpowiedzieć na pytanie, jakie (oprócz osobowości), czynniki warunkują osiągnięcie sukcesów zarówno w życiu osobistym, jak i zawodowym. Na bazie tych poszukiwań wyrósł nurt w psychologii praktycznej, szukający w różnicach indywidualnych podłoża naszych życiowych sukcesów i porażek. Te poszukiwania skłoniły badaczy do stworzenia w latach dziewięćdziesiątych XX wieku pojęcia inteligencji emocjonalnej jako czynnika warunkującego udane związki z innymi ludźmi i skuteczność zawodową.

OSOLOWOŚĆ W RÓŻNYCH UJĘCIACH TEORETYCZNYCH. WIELKA PIĄTKA

Osobowość, mimo iż stanowi jedno z podstawowych pojęć w psychologii, nie doczekała się dotychczas definicji, którą większość badaczy uznałaby za wyczerpującą. Różnice w jej ujmowaniu są zależne od nurtu teoretycznego. Podejście psychodynamiczne cechuje nadanie nieświadomości kluczowej roli

w funkcjonowaniu jednostki, a także podkreślenie roli konfliktów i obrony *ego* jako elementów pobudzających zachowanie. Późniejsi zwolennicy tego nurtu podkreślali istotność kultury i społeczeństwa w rozwoju jednostki (Drat-Ruszczak 2000, Hali, Lindsey, Campbell 2004). Psychologia humanistyczna, która opierała się na filozofii egzystencjalnej i fenomenologii, a także w pewnym stopniu na filozofii Wschodu, eksponowała rolę samorealizacji opartej na własnym doświadczeniu. Nurt ten preferował ujęcie holistyczne, w związku z czym przedstawiciele tego nurtu raczej ujmowali osobowość w kategoriach organizmu, chcąc przez to podkreślić jednorodność ciała i psychiki (Pervin 2002). Z kolei podejście behawiorystyczne kładło szczególny nacisk na aspekt uczenia się i ciągłość rozwoju. To właśnie te czynniki kształtują osobowość i decydują o repertuarze zachowań danej jednostki i sposobie wchodzenia w interakcje ze środowiskiem (Hali, Lindzey, Campbell 2004). Teorie poznawcze akcentują wpływ konstruktów poznawczych i pojęcia „ja” w nadawaniu sensu doświadczeniom jednostki. W wyniku zachodzących procesów powstaje wiedza osobista, zorganizowana w zespół schematów poznawczych. Zatem osobowość w ujęciu poznawczym pełni rolę czynnika nadającego znaczenie doświadczeniom, ustanawia cele oraz steruje przebiegiem działania jednostki (Kofta, Doliński 2000). W ujęciu teorii cech osobowość to zespół cech stanowiący czynnik różnicujący jednostki od siebie nawzajem. Takie rozumienie tego pojęcia zaproponował Allport, od którego wywodzi się ten nurt badań. Widział on w osobowości zorganizowany zbiór cech, kierujący zachowaniem jednostki (Szewczuk 1990). Założeniem, które spowodowało dalszy rozwój prac nad tą teorią, było stwierdzenie, iż podstawową jednostkę opisu osobowości stanowi czynnik, czyli pewna cecha wyodrębniona dzięki analizie czynnikowej (Chlewiński 1987, Strelau 2000). Na bazie tych założeń Cattellowi udało się wyodrębnić 16 dwubiegunowych czynników, które w jego rozumieniu pozwalały na dokładny opis osobowości, natomiast Eysenck wyróżnił trzy superczynniki osobowości, do których zaliczył psychotyzm, ekstrawersję oraz neurotyzm (Hali, Lindzey, Campbell 2004, Strelau 2000).

Dzięki badaniom opartym na tym paradygmacie udało się również wyodrębnić pięć czynników osobowości, które obecnie funkcjonują pod wspólnym określeniem Wielka Piątka (Costa i McCrea, za: Pervin 2002). Składają się na nią: neurotyczność, ekstrawersja, ugodowość, sumienność i otwartość na doświadczenia. Neurotyczność rozumiana jest jako podatność na doświadczanie negatywnych emocji, takich jak strach czy gniew, z kolei ekstrawersja opisuje ilość i jakość interakcji nawiązywanych przez jednostkę. Ugodowość jest czynnikiem, który daje informację o nastawieniu jednostki do innych ludzi, podczas gdy sumienność określa stopień zorganizowania i wytrwałości, czyli stosunek do pracy. Otwartość na doświadczenia opisuje ciekawość poznawczą oraz tolerancję wobec nowości (Hall, Lindzey, Campbell 2004, Jarmuż 1998, Strelau 2000). Wyodrębnienie tych czynników wynikało z założenia badaczy,

Costy i McCrea, że ta ilość wymiarów w zupełności wystarcza, aby dokonać pełnego opisu osobowości (Jarmuż 1998). Teorię tę uzupełnia wyodrębnienie sześciu aspektów opisujących każdy z czynników, co pozwala na dokładniejsze ich zrozumienie. I tak u podłoża sumienności leży kompetencja, obowiązkowość, dążenie do osiągnięć, samodyscyplina, skłonność do porządku oraz rozwaga (Hall, Lindzey, Campbell 2004). Dzięki takiemu podejściu do osobowości nabiera ona charakteru hierarchicznego, staje się bardziej przejrzysta i łatwiejsza do zastosowania w badaniach.

Koncepcja Wielkiej Piątki spotkała się jednak z krytyką ze strony wielu badaczy, w tym także Eysencka. Krytyka nastąpiła jednak głównie ze strony psychologii poznawczej i dotyczyła zwłaszcza samego pojęcia cechy - jego niejednoznaczności i ogólności terminów służących do opisu osobowości w tej teorii. Obecne badania wskazują na fakt, iż metody oparte na tym modelu stanowią adekwatny opis osobowości i pozwalają wnioskować o powodzeniu w określonych zawodach oraz o odporności na stres (Hall, Lindzey, Campbell 2004, Strelau 2000). Niezaprzeczalnie Wielka Piątka stanowi obecnie jeden z najpopularniejszych modeli badawczych w psychologii osobowości, którego ogromną zasługą jest również ujednolicenie języka naukowców preferujących opis jednostki w kategoriach teorii cech.

#### INTELIGENCJA EMOCJONALNA W UJĘCIU TEORETYCZNYM

Już dawno badacze zwracali uwagę na niewspółmierność poziomu inteligencji racjonalnej do adekwatnego funkcjonowania społecznego. Na konieczność połączenia tych dwóch elementów zwrócił uwagę Gardner (2002). Założył on, że inteligencja składa się z 7 typów, z których jednostka posiada każdy, lecz w różnym natężeniu. Istotnym odkryciem tego badacza był fakt wyróżnienia, obok cech inteligencji typowo racjonalnej (a zatem lingwistycznej, muzycznej, logiczno-matematycznej, przestrzennej oraz kinestetyczno-cielesnej), dwóch dodatkowych - inteligencji interpersonalnej, rozumianej jako zdolność do nawiązywania związków międzyludzkich, empatii oraz rozumienia innych, i inteligencji intrapersonalnej, czyli szeroko rozumianej samowiedzy, rozumienia siebie i swoich stanów emocjonalnych. Ten interesujący konstrukt skłonił badaczy do znalezienia wspólnego mianownika dla czynnika poznawczego i emocjonalnego. Uważa się ją za zdolność nabytą, wzrastającą wraz z wiekiem i doświadczeniem. Jak zauważa Goleman (1997), podstawą jej powstawania są emocje przeżywane w kontaktach interpersonalnych, szczególnie w rodzinie. To rodzice pomagają dziecku w identyfikowaniu emocji, akceptowaniu uczuć innych jednostek i powiązaniu tych zdarzeń z sytuacjami społecznymi (Maru-szewski 2000). Na bazie tych doświadczeń rozwija się inteligencja emocjonalna, rozumiana przez Mayera i Saloveya (1997, za: Maruszewski, Ścigała 1998) jako zdolność do:

- a) trafnego spostrzegania, oceny oraz ekspresji emocji,
- b) uzyskiwania dostępu do procesów emocjonalnych i wytwarzania uczuć, szczególnie w sytuacjach, gdy ułatwiają one proces myślenia,
- c) rozumienia emocji i wiedzy o emocjach,
- d) regulacji i kontroli emocji, która zapewnia rozwój intelektualny.

Według tych badaczy wymienione kategorie tworzą strukturę hierarchiczną, zarówno w aspekcie funkcjonalnym, jak i rozwojowym. Stąd wniosek, że do najprostszych aspektów inteligencji emocjonalnej należą spostrzeganie i ekspresja emocji, natomiast najbardziej złożonymi są świadoma regulacja i kontrola służąca wpływaniu na procesy poznawcze i zachowanie (Mayer, Salovey 1999). A zatem rozwój inteligencji emocjonalnej polega na przechodzeniu przez coraz wyższe poziomy, od spostrzegania, poprzez interpretowanie, aż do świadomego wykorzystania stanów emocjonalnych w procesie myślenia.

Jednak badacze zauważają, iż zdolność do prawidłowego odczytywania ekspresji, która ma ścisły związek z empatią, można porównać do czynnika inteligencji ogólnej (g). Stąd wniosek, że na inteligencję jednostki składają się dwa niezależne czynniki - przetwarzający informacje w sposób analityczny (czynnik g) i drugi, opierający się na emocjach (Nosal 1998). Oznacza to, iż każda jednostka posiada własny styl interpretacji i funkcjonowania w danych sytuacjach społecznych, zależny m.in. od tych właśnie czynników. Jednak - co warto podkreślić - oba te aspekty stanowią zwarty, nierozdzielny ze sobą połączony system.

#### OSOBOWOŚĆ I INTELIGENCJA EMOCJONALNA A UZDOLNIENIA

Literatura przedmiotu w różny sposób rozumie uzdolnienia, badacze są jednak zgodni, iż prawidłowy ich rozwój zapewnia wyłącznie współwystępowanie wielu czynników. Popek (1987) w swoim integracyjnym modelu rozwoju zdolności akcentuje współzależność występowania inteligencji, uzdolnień twórczych oraz uzdolnień specjalnych jako wyznaczników wybitnych uzdolnień. Jednak żadna z tych sfer nie osiągnie poziomu maksymalnego bez udziału szeroko rozumianej osobowości (sfery wolitywnej - emocji i motywacji oraz poznawczej), a także środowiska ekologicznego (Popek 2004). Jednocześnie podkreśla się, iż sfera intelektualna nie stanowi czynnika niezbędnego dla rozwoju uzdolnień specjalnych, mimo iż je wspomaga (por. Popek 1987 2004, Sękowski 2000). Dlatego też - mimo pomniejszenia wpływu inteligencji na rozwój zdolności - badacze zgodnie podkreślają znaczenie sfery emocjonalno-motywacyjnej. Wpływ czynników osobowościowych szczególnie podkreślał Renzulli (za: Sękowski 2004), który w swoim modelu wybitnych zdolności wymienia ponadprzeciętne zdolności, twórczość oraz zaangażowanie w pracę. Ten ostatni element stanowi niewątpliwie nawiązanie do elementów osobo-

wościowych, gdyż to właśnie one sprawiają, że jednostka jest wytrwała w swoich zamierzeniach i dąży do osiągnięcia swoich celów. Pojawia się jednak pytanie, czy istnieją szczególne cechy osobowości predysponujące do wybitnych osiągnięć szkolnych w danej dziedzinie? Badania nad wpływem ekstrawersji na skuteczność rozwiązywania skal słownych w testach inteligencji przynoszą sprzeczne rezultaty. Badania nad poszukiwaniem takiego związku z czynnikiem zbliżonym do otwartości na doświadczenia z Wielkiej Piątki nie wykazały takiej zależności (za: Kossowska 2004). Stwierdzono natomiast wpływ otwartości na doświadczenia oraz sumienności na sprawne funkcjonowanie w szkole (Kossowska, Schouwenburg 2000). Ostatnie badania Busato, Prinsa, Elsout i Hamakera (za: Kossowska 2004) akcentują związek wszystkich czynników wchodzących w skład Wielkiej Piątki ze stylami uczenia, które warunkują osiągnięcia szkolne. W tym modelu ekstrawersja ma związek z odtwarzaniem uprzednio wyuczonych faktów, sumiennosc koreluje ze stylem opartym na uczeniu się przez zrozumienie materiału, otwartosc na doświadczenia wiąże się z samodzielnym poszukiwaniem potrzebnych danych, natomiast ugodowość - ze stylem opartym na realizacji wskazówek zewnętrznych. Z neurotycznością związany jest styl, w którym jednostka uczy się wielu rzeczy, jednak nie zawsze ściśle związanych z zadaniem. Przy okazji badań do polskiej wersji NEO-FFI stwierdzono, iż kobiety uzyskują wyższe wyniki we wszystkich skalach kwestionariusza, zatem uzyskano w tych skalach wyraźne różnice związane z płcią. Stwierdzono również zmiany powiązane z wiekiem, szczególnie jeśli chodzi o neurotyczność, która wraz z wiekiem ulegała obniżeniu.

Cechy osobowości korelują również z inteligencją emocjonalną: w przypadku ekstrawersji i otwartości na doświadczenia jest ona dodatnia, natomiast w przypadku neurotyczności - ujemna. Badania amerykańskie wskazywały również na związek wyników w teście inteligencji emocjonalnej z późniejszymi osiągnięciami szkolnymi. Nie udało się natomiast wykazać takich zależności w warunkach polskich - związek ten wystąpił tylko w przypadku chłopców z pierwszych klas szkół średnich, co tłumaczono koniecznością dostosowania się do nowych warunków (Jaworowska, Matczak 2001).

Jak jednak wskazują powyższe badania, istnieje ścisły związek pomiędzy osobowością a osiągnięciami szkolnymi, który może stanowić o ich późniejszych sukcesach.

#### HIPOTEZY I PROBLEMY BADAWCZE

Osobowość i inteligencja emocjonalna różnicują poszczególne jednostki pod względem ich funkcjonowania zarówno w sytuacjach zadaniowych, jak i interakcjach z otoczeniem. Oba elementy ulegają zmianom w trakcie rozwoju i dojrzewania organizmu. Należy jednak zadać pytanie, czy decyzja o wyborze

poszczególnych profili edukacji ma związek z cechami osobowości i inteligencją emocjonalną uczniów, czy też jest decyzją podyktowaną wyłącznie zdolnościami w danym kierunku. Czy istnieją charakterystyczne cechy osobowości uczniów z wybierających poszczególne profile? Czy wybór danego profilu wpływa na cechy osobowości i inteligencję emocjonalną, obniżając ją lub podnosząc? Ponadto warto zadać pytanie, czy istnieją związki pomiędzy wymiarami osobowości i inteligencją emocjonalną a płcią uczniów. Pomimo że wcześniejsze badania prób normalizacyjnych wykazały już te różnice, brak jest danych na temat wpływu zmiennej - jaką jest profil klasy - na te cechy.

W związku z przeprowadzonymi tu rozważaniami teoretycznymi postawiono następujące problemy badawcze:

1. Czy istnieją różnice w natężeniu cech osobowości i inteligencji emocjonalnej między chłopcami a dziewczętami?

2. Czy istnieją różnice w cechach osobowości i inteligencji emocjonalnej między uczniami z klas o profilach społecznych a uczniami z klas o profilach informatycznych?

W związku z tym postawiono następujące hipotezy badawcze:

1. Istnieją różnice w cechach osobowości i inteligencji emocjonalnej między chłopcami a dziewczętami.

2. Istnieją różnice w cechach osobowości i inteligencji emocjonalnej pomiędzy uczniami wybierającymi profile społeczne a profil informatyczny.

#### OSOBY BADANE

Badaniami objęto 236 osób z dwóch lubelskich liceów. Szkoły wybrano, kierując się jakością kształcenia, opierając się na tworzonych rankingach liceów w województwie. Grupę pierwszą (kontrolną) stanowiła młodzież z klas o profilach: europejskim, menedżerskim oraz z maturą europejską. Taki dobór miał na celu stworzenie grupy będącej reprezentacją uczniów z klas ogólnie określanych „profilem społecznym”. Grupa druga (badana) była jednolita pod względem profilu - w jej skład wchodził wyłącznie uczniowie klas informatycznych. Liczbę osób w poszczególnych grupach przedstawia tabela 1.

#### METODY BADAWCZE

W badaniach zastosowano dwa kwestionariusze - NEO-FFI oraz INTE.

Inwentarz osobowości NEO-FFI Costy i McCrea jest kwestionariuszem opartym na teorii Wielkiej Piątki. Składa się z 60 pytań, po 12 dla skali neurotyczności, ekstrawersji, otwartości na doświadczenia, ugodowości i sumienności. Każda z pozycji testowych wymaga od badanego ustosunkowania się

Tab. 1. Rozkład osób w poszczególnych grupach (n = 236)  
Distribution of persons in particular groups (n = 236)

Płeć	Grupa kontrolna	Grupa badana
Kobiety	53	42
Mężczyźni	52	89
Suma	105	131

do stwierdzenia na skali od 1 (zdecydowanie nie zgadzam się) do 5 (zdecydowanie zgadzam się). Wynik każdej ze skal oblicza się, sumując uzyskane przez badanego punkty na skali 0-4, za wyjątkiem wybranych pytań, w których punktacja jest odwrotna. Wynik surowy każdej ze skal, zawierający się w przedziale od 0 do 48, przekształca się następnie na normy stenowe, dzięki czemu możliwe jest stworzenie profilu i dokonanie psychologicznej interpretacji wyników badania (Zawadzki i in. 1998).

Kwestionariusz Inteligencji Emocjonalnej (INTE) opiera się na koncepcji Saloveya i Mayera, składa się z 33 pozycji, które mają charakter pytań sformułowanych w pierwszej osobie. Zadaniem badanego jest ustosunkowanie się do tych stwierdzeń na skali od 1 do 5 (podobnie jak w kwestionariuszu NEO-FFI - od „zdecydowanie nie zgadzam się” do „zdecydowanie zgadzam się”). Większość itemów testu dotyczy rozumienia inteligencji emocjonalnej jako zdolności, a więc pozostaje on w zgodności z założeniami teoretycznymi, jakie przedstawili Salovey i Mayer. Wynik surowy, otrzymany dzięki zsumowaniu wyników odpowiedzi osoby badanej, zamienia się na normy stenowe, co daje możliwość dalszej interpretacji (Jaworowska, Matczak 2001).

#### PROCEDURA BADANIA

Badania przeprowadzono w trakcie zajęć lekcyjnych - na początku przedstawiono cel badań i poinformowano o ich anonimowości. Proszono wyłącznie o podanie płci, profilu klasy oraz wieku. Badanych proszono o wypełnienie obu arkuszy, zaczynając od Kwestionariusza NEO-FFI, a następnie przechodząc do INTE. Po wyjaśnieniu wszystkich wątpliwości uczniowie przystąpili do odpowiadania na pytania testu. Całe badanie trwało około 30 minut.

#### WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH

Po analizie wypełnionych arkuszy dziewięć wyłączono ze względów formalnych (brak odpowiedzi na część pytań). Następnie sprawdzono testem  $\chi^2$  normalność rozkładu i po jej potwierdzeniu w celu sprawdzenia prawdziwości postawionych hipotez posłużono się testem t. W obliczeniach zastosowano pakiet statystyczny SPSS 11.5 PL. Wyniki przedstawiono w tabelach 2 i 3.

Tab. 2. Wartości testu istotności różnic w testach NEO-FFI i INTE dla mężczyzn i kobiet (n = 227)  
Comparison between the significance of differences in NEO-FFI and INTE tests for men and women  
(n = 227)

Podtest	Grupy	N	Średnia	S.D.	t	Poz. ist.
NEU	M	133	19,4	8,2	-2,344	0,2
	K	94	22,0	8,3		
EKS	M	133	29,9	6,6	-4,481	0,00
	K	94	33,8	6,0		
OTW	M	133	26,2	5,9	-4,045	0,00
	K	94	29,4	5,8		
UGD	M	133	27,5	5,5	-2,399	0,01
	K	94	29,3	5,6		
SUM	M	133	27,6	6,8	-2,817	0,05
	K	94	30,4	8,2		
INTE	M	133	123,4	11,7	-4,594	0,00
	K	94	130,3	10,2		

Tab. 3. Wartości testu istotności różnic pomiędzy grupą eksperymentalną i kontrolną (n = 227)  
Comparison between the significance of differences in the experimental and control group (n = 227)

Podtest	Grupy	N	Średnia	S.D.	t	Poz. ist.
NEU	K	103	20,8	8,8	0,631	0,52
	E	124	20,1	7,9		
EKS	K	103	31,5	6,5	-0,149	0,88
	E	124	31,6	6,8		
OTW	K	103	29,2	6,3	3,943	0,00
	E	124	26,1	5,5		
UGD	K	103	28,1	6,2	-0,150	0,88
	E	124	28,3	5,0		
SUM	K	103	27,9	7,5	-1,648	0,1
	E	124	29,5	7,5		
INTE	K	103	126,6	11,9	0,327	0,74
	E	124	126,1	11,3		

Jak sugerują otrzymane wyniki, występują istotne statystycznie różnice ze względu na płeć w ekstrawersji, otwartości, ugodowości oraz inteligencji emocjonalnej. Kobiety cechuje większe natężenie tych cech. Różnice są istotne na poziomie 0,01. Różnice w wymiarze sumienności pomiędzy badanymi grupami okazały się istotne na poziomie 0,05. Nie stwierdzono natomiast istotnych statystycznie różnic w poziomie neurotyczności.



Analiza różnic pomiędzy obiema grupami wskazuje tylko na jedną istotną statystycznie różnicę. Osoby z klas o profilu społecznym cechuje większa otwartość na doświadczenia niż osoby z klas o profilu informatycznym. Jest to różnica istotna statystycznie na poziomie 0,01.

#### WNIOSKI Z BADAŃ

Wyniki badań tylko częściowo potwierdzają postawione hipotezy. Kobiety okazały się bardziej ekstrawertywne, otwarte na doświadczenia i ugodowe. Posiadają również większą inteligencję emocjonalną niż mężczyźni. Potwierdzają to wyniki dotychczasowych badań. Nie stwierdzono jednak różnic w poziomie neurotyczności. Może to świadczyć o zmianach, jakie zachodzą w osobowości młodzieży, i konieczności weryfikacji dotychczas stosowanych norm. Związane to może być z ciągłymi zmianami społecznymi, trzeba jednak te wyniki traktować z ostrożnością, ze względu na fakt, iż wiek, w jakim są osoby badane, jest okresem ostatecznego kształtowania się osobowości, zatem trudno tu mówić o stałości sfery charakterologicznej u osób badanych.

Do interesujących wniosków doprowadza analiza porównawcza grupy badanej i kontrolnej. Nie stwierdzono istotnych statystycznie różnic w poziomie inteligencji emocjonalnej. Oznacza to, iż inteligencja emocjonalna nie stanowi cechy różnicującej uczniów z klas o poszczególnych profilach, a zatem nie jest predyktorem wyboru profilu kształcenia.

Obie grupy różni jedynie otwartość na doświadczenia, która jest wyższa u osób z klas o profilu społecznym. Zjawisko to można tłumaczyć specyfiką nauczanych przedmiotów w poszczególnych profilach. Jak wspomniano wcześniej, według Costy i McCrea każdy z czynników Wielkiej Piątki posiada sześć opisujących je wymiarów. Dla otwartości na doświadczenia są to: wyobraźnia (rozumiana jako fantazja), estetyka (w tym zainteresowanie sztuką), uczucie (także otwarcie się na stany emocjonalne innych ludzi), działania (nastawione na aktywne poszukiwania nowych bodźców), idee (m.in. zainteresowania filozoficzne) oraz wartości (rozumiane tu jako odwrotność dogmatyzmu). Można zatem wnioskować, iż kształcenie w profilu informatycznym nie wymaga od uczniów rozwoju tych cech, co może mieć związek ze specyfiką tych profili. Wynikać to może również z faktu, iż uczniowie z klas, w których kładzie się nacisk na przedmioty ścisłe, preferują raczej problemy konkretne, bez wieloznacznych rozwiązań. Wiadomo jednak, że osobowość w ujęciu teorii cech jest systemem względnie trwałym, a zatem w ograniczonym stopniu podatnym na zmiany. Należy więc postawić pytanie, czy uczniowie wybierający ten profil posiadali już odpowiedni poziom tej cechy osobowości, gdy rozpoczynali swoją edukację, co oznaczałoby, że istnieje pewien zespół cech osobowości predysponujących do wyboru danego profilu klasy.

Drugim możliwym wyjaśnieniem tego zjawiska jest wpływ sposobu nauczania i konieczność dostosowania do wymagań, jakie przed nimi stawiano. Odpowiedź na nie wymaga jednak badań rozciągniętych w czasie, umożliwiających dokładny pomiar zmian cech osobowości w trakcie nauki w danym profilu. Jeśli jednak przyjąć za rzeczywiste wyjaśnienie wpływu edukacji, oznaczałoby to konieczność modyfikacji programów nauczania i zmian w sposobie prowadzenia zajęć, ponieważ -jak wskazuje prezentowany wcześniej model Popka - do prawidłowego rozwoju uzdolnień specjalnych konieczne jest współdziałanie zarówno sfery poznawczej, jak i wolitywnej, ze szczególnym uwzględnieniem cech osobowości. Znaczenie tego zjawiska jest istotne, gdyż jednym z podstawowych celów edukacji powinno być (oprócz przekazania wiedzy) także stymulowanie w uczniu umiejętności twórczego i kreatywnego rozwiązywania problemów oraz samodzielnego poszukiwania własnych dróg rozwoju. A zatem zbyt niska otwartość na doświadczenia może skutkować mniejszymi zdolnościami twórczymi, tak potrzebnymi do prawidłowego funkcjonowania jednostki.

Zaprezentowane wnioski potwierdzają wcześniejsze badania dotyczące twórczości wśród uczniów z klas o profilu matematycznym. Na takie porównanie wyników pozwala fakt, iż klasy informatyczne mają rozszerzony program z matematyki i stanowią niejako kontynuację profili matematycznych we współczesnych liceach (niektóre szkoły, tak jak te, w których prowadzono badania, na klasy informatyczne do dzisiaj używają określenia matematyczno--fizyczne). Jak wynika z badań przeprowadzonych wśród uczniów z klas o tych profilach, specyfika uzdolnień matematycznych nie wpływa na rozwój zdolności twórczych (Krupa 1987). Potwierdzają to badania Gawdy (1996), która stwierdziła dodatnią korelację pomiędzy wzrostem zdolności twórczych a uzdolnień matematycznych typu heurystycznego. Oznacza to, iż nie sama specyfika zdolności matematycznych wpływa na uzdolnienia twórcze, lecz zależą one od systemu nauczania, który preferuje raczej sposób myślenia algorytmicznego, a zatem mniej korzystnego dla twórczości (por. Gawda 1996), szczególnie w sposobie nauczania przedmiotów ścisłych. Tym właśnie można tłumaczyć fakt mniejszej otwartości na doświadczenie u osób z klas informatycznych. Szczególnie istotny wydaje się fakt, iż do podobnych wniosków, jak autor tego artykułu, Krupa (1987) doszedł prawie 20 lat temu, podobnie winą za ten fakt obarczając sposób nauczania przedmiotów kierunkowych w klasach matematycznych. Oznacza to, że pomimo szeregu reform, jakie zaszły od momentu badań przeprowadzonych przez Krupę, niewiele zmieniono w systemie nauczania w szkołach średnich, jeśli chodzi o nauczanie twórczego podejścia do problemów. Wydaje się zatem konieczne podkreślenie wagi zmian, jakie powinny zajść w toku kolejnych reform, i położenie większego nacisku w stronę myślenia heurystycznego, co z pewnością zaowocuje w przyszłości większą kreatywnością uczniów we wszystkich dziedzinach ich funkcjonowania, szczególnie zaś w zakresie nauk ścisłych.

## BIBLIOGRAFIA

- Chlewiński Z. (1987). *Postawy a cechy osobowości*. Lublin: Tow. Nauk. KUL.
- Drat-Ruszczak K. (2000). *Teorie osobowości - podejście psychodynamiczne i humanistyczne*. W: J. Strelau (red.). *Psychologia*, t. 2, (s. 601-652). Gdańsk: GWP.
- Gawda B. (1996). *Elementy postawy twórczej u młodzieży o zróżnicowanych uzdolnieniach matematycznych*. W: S. Popek (red.). *Zdolności i uzdolnienia jako osobowościowe właściwości człowieka* (s. 101-111). Lublin: Wyd. UMCS.
- Gardner H. (2002). *Inteligencje wielorakie*. Poznań: Media Rodzina. Goleman D. (1997). *Inteligencja emocjonalna*. Poznań: Media Rodzina. Hali C. S., Lindzey G., Campbell J. B. (2004). *Teorie osobowości*. Warszawa: PWN. Kofta M., Doliński D. (2000). *Poznawcze podejście do osobowości*. W: J. Strelau (red.). *Psychologia*, t. 2 (s. 561-599). Gdańsk: GWP.
- Jarmuż S. (1998). Wielka Piątka. *Charaktery*, 6, 26-27. Jaworowska A., Matczak A. (2001). *Kwestionariusz Inteligencji Emocjonalnej INTE*. Warszawa: PTP. Kossowska M. (2004). *Psychologiczne uwarunkowania osiągnięć szkolnych*. W: A. E. Sękowski (red.). *Psychologia zdolności. Współczesne kierunki badań* (s. 47-62). Warszawa: PWN. Kossowska M., Schouwenburg H. C. (2000). Inteligencja, osobowość i osiągnięcia szkolne. *Przegląd Psychologiczny*, 43, 81-101. Krupa W. (1987). *Zależność między uzdolnieniami matematycznymi a poziomem inteligencji i uzdolnieniami twórczymi u młodzieży licealnej*. W: S. Popek (red.). *Z badań nad zdolnościami i uzdolnieniami specjalnymi młodzieży* (s. 83-94). Lublin: Wyd. UMCS.
- Maruszewski T. (2000). *Pamięć autobiograficzna jako postawa tworzenia doświadczenia indywidualnego*. W: J. Strelau (red.). *Psychologia*, t. 2 (s. 165-182). Gdańsk: GWP. Maruszewski T., Ścigała E. (1998). *Emocje - aleksytymia - poznanie*. Poznań: Humaniora. Mayer J. D., Salovey P. (1999). *Czym jest inteligencja emocjonalna?* P. Salovey, D. J. Sluyter (red.). *Rozwój emocjonalny a inteligencja emocjonalna* (s. 23-53). Poznań: Media Rodzina. Nosal Cz. (1998). Inteligencja emocjonalna, cz. II. *Charaktery*, 5, 41-42. Pervin A. (2002). *Psychologia osobowości*. Gdańsk: GWP. Popek S. (1987). *Teoretyczne podstawy badań nad zdolnościami i uzdolnieniami*. W: S. Popek (red.). *Z badań nad zdolnościami i uzdolnieniami specjalnymi młodzieży* (s. 9-33). Lublin: Wyd. UMCS.
- Popek S. (2004). *Zdolności i uzdolnienia w świetle współczesnych teorii psychologicznych*. W: S. Popek (red.). *Uczeń o zróżnicowanych zdolnościach i uzdolnieniach we współczesnej szkole* (s. 9-31). Zamość: WSHE. Reykowski J. (1982). *Osobowość jako centralny system regulacji i integracji czynności*. W: T. Tomaszewski (red.). *Psychologia* (s. 762-825). Warszawa: PWN. Sękowski A. E. (2000). *Osiągnięcia uczniów zdolnych*. Lublin: Tow. Nauk. KUL. Sękowski A. E. (2004). *Psychologiczne uwarunkowania wybitnych zdolności*. W: A. E. Sękowski (red.). *Psychologia zdolności. Współczesne kierunki badań* (s. 30-47). Warszawa: PWN. Siek S. (1986). *Struktura osobowości*. Warszawa: ATK. Strelau J. (2000). *Osobowość jako zespół cech*. W: J. Strelau (red.). *Psychologia*, t. 2 (s. 525-560). Gdańsk: GWP.
- Szewczuk W. (1990). *Psychologia*. Warszawa: WSiP. Zawadzki B., Strelau J., Szczepaniak P., Śliwińska M. (1998). *Inwentarz osobowości NEO-FFI Costy i McCrea*. Podręcznik. Warszawa: PTP.

## SUMMARY

Personality is a relatively stable and steady system. It constitutes one of the most important elements of adjusting an individual to the environment. The article discusses different approaches to the problem of personality, with special regard to the presently prevailing among the models of research, the conception of the research of the Big Five, which originates from the trend of the theory of personality traits. Emotional intelligence is a construction element which connects the cognitive sphere with emotional one and constitutes an important element of the correct course of interpersonal relations. However, is there any relationship between the traits of personality and the profile of education chosen by students? The research concerned the students of two classes with different profiles, commonly defined as social profiles, and the students of computer classes. It has been shown that the students of the former group are characterised by greater openness to experience, which can be explained by the specific nature of the social profile. There have been stressed consequences of this fact for the creativity of the computer classes students. No differences between secondary school boys and girls have been found with regard to the level of neuroticism, which may result in the necessity of verification of the norms applied so far.